

2018-02-22

Fastställt: Bildnings- och
omsorgsnämnden

Gäller för: Bildnings- och
omsorgsnämnden

Dokumentansvarig: Enhetschef IFO

Reviderad:

Dnr :

Riktlinjer om brott mot barn - förslag

Innehållsförteckning

Inledning	3
Riktlinjernas målgrupp	4
Definitioner	4
Lagar och förordningar	5
Aktualisering hos socialtjänsten	5
Socialtjänstens uppgifter	6
Barns delaktighet och inflytande	8
Bemötande	8
Polisanmälan	8
Läkarundersökning	9
Sekretess	10
Dokumentation	10
Barnahus	10
Lex Sarah	11

Inledning

Barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn, i alla dess former, är komplicerade, känslomässigt krävande och svårhanterliga frågor att arbeta med. En förutsättning för att dessa ärenden ska kunna handläggas på ett bra sätt är att personalen är kompetent och har stöd i sitt arbete inom sina respektive myndigheter. Detta kräver kontinuerlig utbildning.

Barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn är ärenden som ingen myndighet klarar av ensam. Det krävs ett nära samarbete mellan olika myndigheter eftersom utredningar och insatser måste samordnas.

Grundläggande principer för handläggning av ärenden som rör barnmisshandel och sexuella övergrepp mot barn och ungdom.

Barnet ska

- SKYDDAS mot ytterligare övergrepp, påtryckningar och repressalier
- HÖRAS, bli lyssnad på och bekräftat
- SKONAS från att känna myndigheternas agerande som en bestraffning

TILLGODOSES rättsskydd av ansvariga myndigheter.

Myndigheterna ska

- SAMORDNA sina åtgärder i inledningsskedet så att de inte hindrar eller försvårar varandras utredningar.
- MEDVERKA till att respektive myndighetsutredning blir så snabb och skonsam som möjligt för alla i familjen.
- ERBJUDA barnet och dess familj vård och behandling för fysiska och psykiska skador och följdverkningar.
- RESPEKTERA varandras verksamhetsområden

Ansvarsfördelning

- Socialtjänsten värnar om barnets trygghet och säkerhet
- Polisen/åklagaren utreder brottet
- Barn- och ungdomsmedicinska kliniken eller kvinnokliniken biträder med kroppsundersökning på begäran
- Barn- och ungdomspsykiatrin behandlar barnet och familjen
- Vuxenpsykiatrin behandlar förövaren och eventuellt andra berörda vuxna.

Samråd

- Samråd sker i Barnahus
- Alla samverkande parter kan aktualisera ärenden till Barnahus

Det är viktigt att särskilja de olika myndigheternas uppgifter och roller. Både socialnämnden, polis/åklagare och barn- och ungdomspsykiatrin utreder barnmisshandel och sexuella övergrepp men syftet med de olika utredningarna skiljer sig åt.

Polis/åklagare ska genom en förundersökning utreda brottet och söka finna en gärningsman. Socialnämnden ska utreda barnets och familjens situation samt ta ställning till barnets behov av hjälp och skydd. Barn- och

ungdomspsykiatrin ska utreda barnets psykiska status och behandlingsbehov samt erbjuda barn och föräldrar krisstöd/behandling. Vuxenpsykiatrin kan erbjuda misstänkt gärningsman och anhöriga stöd/behandling.

Barnahus är en verksamhet som drivs gemensamt av Sveriges samtliga kommuner, polismyndigheten, åklagarmyndigheten, landstingets barn- och ungdomspsykiatri samt barn- och ungdomsmedicin. Målsättningen är att alla ärenden som rör vålds- och fridsbrott samt sexuella övergrepp mot barn ska aktualiseras för samråd på Barnahus

Riktlinjernas målgrupp

Målgrupp för dessa riktlinjer är:

- Barn och unga (nedan kallade barn), 0-18 år.

Unga vuxna som är 18 år och äldre omfattas av riktlinjerna för vuxna.

Riktlinjerna vänder sig till anställda inom socialtjänsten som i sitt arbete möter barn som utsatts för brott.

Barn som bevittnat/upplevt våld eller andra övergrepp i nära relationer ska likställas med och behandlas på samma sätt som barn som blivit utsatta för brott.

Definitioner

Barnmisshandel

Innebär att någon person behandlar ett barn så att det skadas eller hindras i sin utveckling.

Fysisk misshandel

Vanvård

Att inte ge barnet den omvårdnad det behöver såsom mat, kläder, sömn, värme och skydd.

Fysiskt våld

Att t ex slå, sparka, bränna, aga och skaka barnet.

Psykisk misshandel

Passivt

Att inte ge barnet ömhet, uppmärksamhet, uppmuntran och stimulans.

Aktivt

Att nedvärdera, håna, skrämma, hota, stänga in och känslomässigt avvisa barnet med mera.

Barn som bevittnar våld

Barn som hör eller ser våld och andra övergrepp som begås av eller mot någon närstående är offer för brott.

Sexuella övergrepp

Alla handlingar med sexuell innebörd där en vuxen, ungdom eller ett barn utnyttjar ett barn.

Könsstympning

Alla ingrepp där större eller mindre delar av könsorganet avlägsnas eller på andra sätt tillfogas skada av kulturella eller traditionsbetingade orsaker.

Sexuell exploatering

Handel med barn för sexuella ändamål, barnprostitution och barnpornografi är olika former av sexuell exploatering av barn.

Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad. Våldet är planerat och är framförallt psykiskt, socialt och fysiskt, men kan i förlängningen även vara sexuellt. (Tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom ofrivilligt äktenskap.)

Unga förövare

En ung förövare av sexualbrott är definitionsmässigt en person mellan 13 och 18 år.¹

Lagar och förordningar

Lagar som främst styr arbetet med barnmisshandel och sexuella övergrepp är socialtjänstlagen, brottsbalken, rättegångsbalken, sekretesslagen och föräldrabalken.

Sverige ratificerade 1990 FN:s konvention om barnets rättigheter

”barnkonventionen” som bygger på fyra grundläggande principer:

- Alla barn och ungdomar ska behandlas lika. Ingen ska diskrimineras oavsett kön, ras, handikapp, ålder mm.
- Barns bästa ska beaktas i alla åtgärder som rör dem.
- Barns rätt till liv och utveckling ska säkerställas.
- Barn ska få komma till tals i alla frågor som rör dem.

Aktualisering hos socialtjänsten

Alla myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.

Anmälningsskyldighet gäller också för personal inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga, eller annan yrkesmässigt bedriven verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. Även familjerådgivare är skyldiga att anmäla om ett barn utsätts för fysisk eller psykisk misshandel. Polisen har också en skyldighet att anmäla till socialtjänsten.

En anmälningsskyldig person som känner till att det pågår en utredning hos socialnämnden är skyldig att utan uppmaning från socialnämnden underrätta nämnden om det han eller hon antar kan ha betydelse för utredningen. Det

åligger anmälaren att fortlöpande hålla nämnden informerad om sådana förhållanden som kan påverka nämndens bedömning.²

I samband med anmälan bör den som anmäler diskutera med socialtjänsten huruvida föräldrarna ska underrättas.

- Uppgifter som bör framgå i anmälan är: Persondata om barnet – namn, adress, personnummer och telefonnummer
- Anmälaren bör beskriva barnet
- Vem är vårdnadshavare för barnet?
- Vem är misstänkt? Var finns barnet?
- Var finns den misstänkte? Persondata – namn, adress, personnummer och telefonnummer
- Har barnet själv berättat?
- Vilka ord har barnet använt vid berättelsen? (Försök att skilja ut vad som är barnets egen berättelse och vad som är anmälares tolkning av barnets berättelse)
- Vad har anmälaren sett hos barnet? (Skador, beteende, reaktioner)
- Hur har misstanken uppkommit?
- När och var har det misstänkta övergreppet/misshandeln skett?
- Hur har det gått till?
- Är barnet skyddat från fortsatta övergrepp?
- Vad vet anmälaren i övrigt om barnets familj och situation?

Tänk på

Om anmälaren eller uppgiftslämnaren är barnet själv:

- Lyssna på barnet!
- Tro på barnet!
- Fråga inte ut barnet på något ingående sätt!
- Ta emot barnets berättelse!

Socialtjänstens uppgifter

Socialnämnden skall enligt socialtjänstlagen 5 kap 1 § verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Nämnden skall med särskild

uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som visat tecken till en ogynnsam utveckling och se till att de får det skydd och stöd som de behöver.

Förhandsbedömning

Socialnämnden har möjlighet att genomföra en förhandsbedömning, vilken alltid skall genomföras skyndsamt. Beslut skall tas om utredning skall inledas eller inte³. Vid misshandel och sexuella övergrepp skall samråd ske i Barnahus. Ansvarig socialtjänst måste alltid överväga barnets behov av skydd!

Barnets behov av skydd

Nämnden skall initialt ta ställning till om barnet i trygghet kan vistas i hemmet eller om en placering utanför hemmet skall göras.

Socialnämnden kan besluta om att barnet skall omhändertaras omedelbart med stöd av 6 § LVU. I dessa fall skall det finnas skäl att anta att vård med stöd av LVU sannolikt kommer att behövas. Dessutom skall förvaltningsrättens beslut inte kunna avvaktas med hänsyn antingen till risken för barnets hälsa och utveckling, att den fortsatta utredningen allvarligt försvåras eller att vidare åtgärder hindras. Socialnämnden har därmed möjlighet att enligt 14 § LVU besluta om hur umgänget mellan barn och föräldrar ska gå till. Enligt samma paragraf finns även möjlighet att besluta om att vistelseadressen inte skall lämnas ut.

Utredning

Socialnämnden skall enligt 11 kap 1 § socialtjänstlagen utan dröjsmål utreda det som genom anmälan eller på annat sätt kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Det innebär att oavsett hur socialtjänsten har fått kännedom om att ett barn far illa så finns en skyldighet att på ett rättssäkert och tillförlitligt sätt utreda barnets förhållanden oavsett om åklagaren inleder förundersökning eller inte. Finns den misstänkte i familjen eller i dess närmaste relation bör syskon utredas.

Socialtjänsten är skyldig att utan dröjsmål informera föräldrarna om att utredning inletts. En förutsättning för att socialtjänsten ska kunna avvakta med att underrätta

³ Barn och unga i socialtjänsten, sidan 31-34 – Socialstyrelsen, 2006

familjen om inledd utredning och åtgärder i övrigt är att förundersökningen inleds omgående och det inte finns något omedelbart skyddsbehov för barnet. Hur länge socialtjänsten kan avvakta med sin kontakt får bestämmas utifrån varje enskilt fall⁴ och i samråd med polisen⁵.

Den sociala utredningen skall allsidigt redovisa barnets situation och eventuella behov av hjälp samt utmytna i beslut. Om det under utredningens gång kommer fram nya uppgifter som styrker ett misstänkt sexuellt övergrepp/misshandel, kan en ny kontakt tas med polis/åklagare.

I många fall är det en fördel om handläggarna är två stycken eftersom det kan innebära svårigheter att ansvara för utredningen, ge stöd till barnet och dess anhöriga.

Läkarundersökning

För att socialnämnden mot vårdnadshavarens/vårdnadshavarnas vilja ska kunna läkarundersöka eller placera barnet på sjukhus måste ett beslut om omhändertagande med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) föreligga.

Kriterierna för LVU måste vara uppfyllda.

Krissamtal

Socialtjänsten bör ha en beredskap att kunna erbjuda krissamtal i inledningsskedet. Vid behov av fördjupad krisbearbetning samråd med barn- och ungdomspsykiatrien samt vuxenpsykiatrien.

Förövaren kan behöva motiveras till bearbetande samtal.

Socialtjänsten skall även vara observant på att anmälaren kan vara i behov av stöd.

Tänk på

Lyssna på barnet

Gör en första skyndsam värdering av misstanken

Samordna samarbetet med andra myndigheter, sammankalla och konsultera

Barnahus.

⁴ JO 1996/97 sid. 258

⁵ Barn och unga i socialtjänsten sid. 92, socialstyrelsen 2006

Inled utredning

Bedöm och tillgodose barnets behov av omedelbart skydd och/eller stöd insatser

Bedöm föräldrarnas omsorgsförmåga

Tillgodose barnets behov av skydd eller stöd mer långsiktigt

Bedöm och tillgodose familjens behov av omhändertagande och stöd under utredningstiden och mer långsiktigt

Ta ställning till eventuell polisanmälan.

Barns delaktighet och inflytande

Barn har rätt till information och delaktighet i frågor som rör barnet. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Bemötande

Att uppmärksamma barn och ungdomar som far illa är en av socialtjänstens viktigaste uppdrag. Vi måste vara observanta på barnets beteende och lyssna på barnets berättelse. Det är av vikt att vi bekräftar det som berättas för oss och att vi visar förståelse för barnets situation. Efter att ha mottagit barnets berättelse är det viktigt att vi agerar utifrån de rutiner som gäller för vår egen verksamhet/enhet. Anmälningsskyldighet gäller enligt 14 kap. 1 § SoL.

Polisanmälan

Bestämmelserna i sekretesslagen 7 kap. 4 § SekrL utgör inget hinder för att uppgift lämnas till polis- eller åklagarmyndighet om vissa brott mot någon som är under 18 år, 12 kap. 10 § SoL.

Huvudprincipen är att en misstanke om brott mot barn bör polisanmälas om det är till barnets bästa. Rent generellt kan sägas att socialtjänstens ställningstagande till en polisanmälan måste bygga på en helhetsbedömning av alla kända omständigheter i det enskilda fallet.

En polisanmälan kräver inte vårdnadshavarens samtycke. Anmälan kan ske utan att det finns någon misstänkt gärningsman. Ett beslut om att polisanmäla/inte

polisanmäla bör dokumenteras och motiveras. Socialnämnden bör ha delegerat rätten att polisanmäla till ansvarig tjänsteman inom socialtjänsten.

Motiv för polisanmälan

Barnets behov av skydd, rättssäkerhet samt rätten till skadestånd.

Ett barn som blivit utsatt för ett brott har rätt till att få brottet och ett skadeståndsyrkande ordentligt utrett vilket är ett ansvar för rättsväsendet. Barnet kan under vissa förutsättningar även ha rätt till brottsskadeersättning från Brottsoffer-myndigheten.

Rättsprocessen är viktig för den sociala utredningen.

Omständigheterna kring ett påstått fysiskt eller sexuellt övergrepp kan vara avgörande för socialtjänstens bedömning av behovet av insatser till stöd och skydd för barnet.

Prevention; individuell för att hindra fortsatta övergrepp, allmän som en samhällsmarkering för att stoppa övergrepp mot barn.

Socialtjänsten har ett ansvar för att generellt se till barns säkerhet, skydd och trygghet. En polisanmälan kan bidra till att skydda såväl det aktuella barnet som andra barn från brott av den misstänkte gärningsmannen.

Det ligger också i den misstänktes intresse att utredningen av det misstänkta brottet sköts professionellt, dvs. av de myndigheter som har till uppgift att utreda och beivra brott.

Polisanmälan ska vara skriftlig och vara så konkret som möjligt.

Enligt SOSFS 2006:12 (S) bör det om möjligt i en polisanmälan om en misstänkt framgå:

vem som har beslutat om anmälan,

datum eller tidsperiod för det misstänkta brottet,

var det misstänkta brottet uppges ha ägt rum,

om barnet har uppgivit att han eller hon varit utsatt vid flera tillfällen,

om det finns någon som är misstänkt för brottet, ange formalia såsom namn,

personnummer, telefonnummer, adress eller annan relevant information

om nämnden har vidtagit några åtgärder med anledning av det misstänkta brottet,

t.ex. en läkarundersökning eller en placering utanför det egna hemmet, om barnet eller vårdnadshavaren har informerats om att en anmälan kommer att göras, och

om den misstänkte känner till att en anmälan kommer att göras.

En polisanmälan bör göras skriftligt på blanketten SoSB 50385 som är framtagen i samråd med Rikspolisstyrelsen. I brådskande fall kan en muntlig anmälan göras som senare kompletteras med en skriftlig anmälan.

Vem gör polisanmälan

Var och en som uppmärksammar att ett barn blir utsatt för misshandel eller sexuella övergrepp kan självfallet anmäla detta till polisen. Är den misstänkte gärningsmannen en familjemedlem eller nära bekant till familjen är det lämpligare att t.ex. socialtjänsten gör polisanmälan. Även personal inom hälso- och sjukvård kan göra en polisanmälan.

Socialtjänsten skall ta reda på om polisanmälan gjorts. Om inte skall nämnden överväga om sådan skall göras.

Läkarundersökning

Vem kan begära undersökning för läkarutlåtande/rättsintyg? Medicinsk undersökning kan begäras av socialtjänsten med samtycke från vårdnadshavare eller enligt LVU, polis/åklagare eller domstol. När det gäller rättsmedicinsk undersökning, som är en del i en brottsutredning, kan dock endast polis/åklagare och domstol vara uppdragsgivare.

Undersökning vid sexuella övergrepp Vilka läkare bör göra undersökningen?

När det gäller brott mot barn så är barnmedicinsk specialitet önskvärd. Ny ordning för utfärdande av rättsintyg kom den 1 januari 2006. Enligt Rättsmedicinalverkets uppfattning är det ofta lämpligt att undersökning av barn genomförs av läkare inom Rättsmedicinalverket tillsammans med en barnmedicinsk specialist. För flickor som gått in i puberteten är gynekolog lämpligare.

Den medicinska undersökningens värde

Medicinsk undersökning bör alltid göras när man misstänker sexuella övergrepp mot barn. Utlåtandet kan vara en viktig del i bevisningen. Observera att frånvaro av kroppsliga fynd aldrig bevisar att övergrepp inte förekommit. En medicinsk undersökning kan vara av stor psykologisk betydelse för barnet. Barn som varit utsatta för sexuella övergrepp tror ofta att de fått skador för livet och att det syns på dem vad de varit med om. Då är det en lättnad för dem att höra att de ser helt normala ut och att de skador som eventuellt finns kommer att läka. En annan effekt av den medicinska undersökningen kan vara att barnet börjar berätta. Läkaren bör dock ej fråga ut barnet.

Hur bråttom är det?

Sällan behöver undersökningen göras akut. Bara om man har anledning att tro att ett övergrepp skett någon gång under de senaste tre dyggen måste undersökningen ske snabbt. Det gäller då att tillvarata och dokumentera fynd som annars försvinner. I de flesta andra fall har man som regel tid att vänta. Det kan till exempel vara värt att vänta tills den bäst lämpade läkaren har tid att göra en undersökning tillsammans med rättsläkare. En planerad undersökning kan också vara mindre dramatisk för barnet än en akut sådan.

Undersökning vid misshandel

För att dokumentera färsk skador är det nödvändigt att undersökningen sker så fort som möjligt. Kontakt rekommenderas med jourhavande barnläkare.

Undersökning på Barnahus

Barnläkare genomför undersökning på Barnahus i de fall det är lämpligt. I de fall det är medicinskt nödvändigt och vid akuta fall utanför Barnahus öppettider sker undersökningen via Landstinget, vid behov tillsammans med en läkare från Rättsmedicin.

Sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagstiftningen

All personal som arbetar inom socialtjänsten har tystnadsplikt.

26 kap 1 §, OSL

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Enligt 12 kap. 3 § OSL kan relevanta uppgifter om barnet lämnas till vårdnadshavare. I vissa situationer kan emellertid uppgifter sekretessbeläggas i förhållande till vårdnadshavaren.

I 12 kap. 3 § OSL finns en särskild bestämmelse om sekretess i förhållande till vårdnadshavare som gäller oavsett barnets ålder. Enligt denna bestämmelse gäller sekretess även i förhållande till vårdnadshavaren bland annat om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Med "betydande men" avses exempelvis att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas ut. Sekretessregeln tar sikte på de mest angelägna fallen, där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren.

Dokumentation

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.
(SOSFS 2014:5)

Anställda inom socialförvaltningen har skyldighet att dokumentera handläggning av ärenden och utförande av insatser.

Dokumentationen kan komma att bli bevis i en eventuell rättegång.

Barnahus

När ett barn har blivit utsatt för våld eller sexuella övergrepp är det flera yrkesgrupper och myndigheter som kopplas in. Barnahus är tvärprofessionell samverkan mellan socialtjänst, polis, barnpsykiatri och åklagare i samband med att det finns misstankar om att barn utsatts för brott. Ett ärende till Barnahus kan initieras av socialtjänstens barn och familjeeinheit eller av polisen.

De utredningar som görs i samband med att det finns misstankar om att barn utsatts för brott ska vara anpassade till barnet. Barnet ska inte i onödan behöva

utsättas för upprepade förhör och intervjuer av olika personer för olika syften. Till Barnahus kommer personal som behöver träffa barnet och höra barnets berättelse.

Lex Sarah

Om det inom socialtjänstens verksamheter uppstår allvarliga missförhållanden eller risk för missförhållanden ska det göras en anmälan till Inspektionen för vård och omsorg enligt för verksamheten gällande rutiner.